

Warszawa, 17.06.2024 r.

dr hab. Marcin Sękowski, prof. ucz.
Instytut Psychologii
Akademia Pedagogiki Specjalnej
im. Marii Grzegorzewskiej w Warszawie

Recenzja

dotycząca rozprawy doktorskiej mgr. Piotra Brud

pt. *Osobowość borderline i jej aspekty w kontekście metacech osobowości, patologicznych cech osobowości i cech temperamentu (Borderline personality and its facets in the context of personality metatraits, pathological personality traits, and temperament traits)*

przygotowanej pod kierunkiem promotora dr. hab. Jana Ciecucha, prof. ucz.

i promotora pomocniczego dr. hab. Radosława Rogoży, prof. ucz.

Recenzowana rozprawa doktorska składa się z czterech artykułów naukowych, poprzedzonych streszczeniem w języku polskim i angielskim oraz jedenastostronicowym (wyjąwszy bibliografię) wprowadzeniem. Rozprawa została zatytułowana *Osobowość borderline i jej aspekty w kontekście metacech osobowości, patologicznych cech osobowości i cech temperamentu (Borderline personality and its facets in the context of personality metatraits, pathological personality traits, and temperament traits)* i zawiera następujące publikacje:

1. Brud, P. P. (2021). Przegląd kryteriów diagnostycznych, cech i typów osobowości borderline wraz z próbą ich porządkowania. *Studia Psychologica: Theoria et praxis*, 21, 37–56. <https://doi.org/10.21697/sp.2021.21.2.03>
2. Brud, P. P., Ciecuch, J. (2022). Polska adaptacja samoopisowych narzędzi do badania cech osobowości borderline – FFBI i FFBI-SF (Polish adaptation of self-report instruments for studying borderline personality traits – FFBI and FFBI-SF). *Psychiatria Polska*, 286. <https://doi.org/10.12740/PP/OnlineFirst/150420>
3. Brud, P. P., Ciecuch, J. (2023). Borderline personality disorder and its facets in the context of personality metatraits and pathological traits. *Personality and Individual Differences*, 202, 111958. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2022.111958>

4. Brud, P. P., Ciecuch, J. (2024). Temperamental underpinnings of borderline personality disorder and its facets. *Personality and Mental Health*. <https://doi.org/10.1002/pmh.1610>

Jeżeli chodzi o treść prac, w artykule 1 omówiono kryteria diagnostyczne zaburzenia osobowości borderline (borderline personality disorder [BPD]) oraz wyniki wcześniejszych badań ukazujących rezultaty analiz czynnikowych objawów BPD lub klas czy profili osób z BPD. W publikacji tej, mgr Piotr Brud podjął też próbę uporządkowania wyników odnoszących się do heterogeniczności BPD poprzez analizę nazw nadanych czynnikom i klasom/profilom w literaturze empirycznej. W artykułach 2-4, przygotowanych przez Doktoranta we współpracy z prof. Janem Ciecuchem, ukazano wyniki dwóch badań – internetowego badania na próbie nieklinicznej (N = 315) i badania papier-ołówek na próbie klinicznej osób z diagnozą BPD (N = 113). W artykule 2 zaprezentowano walidację polskich wersji (pełnej i skróconej) skali Five Factor Borderline Inventory (FFBI) na próbie nieklinicznej. Uzyskane wskaźniki trafności i rzetelności wsparły dobre właściwości psychometryczne tych narzędzi. Artykuły 3 i 4 zawierają wyniki obydwu przeprowadzonych badań. Artykuł 3 ukazuje rezultaty eksploracyjnej analizy czynnikowej skróconej wersji FFBI w której wyodrębniono dwa powiązane wymiary „cech BPD” – internalizacyjny i eksternalizacyjny. Następnie zaprezentowano korelacje tych czynników oraz wyniku ogólnego FFBI-SF z (meta)cechami osobowości, objawami BPD i patologicznymi cechami osobowości wg ICD-11. W końcu, artykuł 4 jest raportem z badań ukazującym, że wybrane cechy temperamentu korelują z FFBI-SF i nasileniem objawów BPD. W obydwu próbach wrażliwość wiązała się pozytywnie z objawami BPD i cechami BPD, w tym z cechami internalizacyjnymi i eksternalizacyjnymi; dynamizm wiązał się pozytywnie (a bezwładność wiązała się negatywnie) z wynikiem ogólnym FFBI-SF i czynnikiem internalizacyjnym tej skali.

W dalszej części recenzji przeanalizuję przedłożoną rozprawę w kontekście warunków stawianych rozprawom doktorskim w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (z późniejszymi zmianami). Zgodnie z tą ustawą, (i) pod względem formalnym, rozprawę doktorską może stanowić zbiór opublikowanych i powiązanych tematycznie artykułów naukowych z dołączonym streszczeniem w języku angielskim. Pod względem merytorycznym, rozprawa doktorska (ii) prezentować powinna ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w dyscyplinie i (iii) umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a (iii) jej przedmiotem może być oryginalne rozwiązanie problemu naukowego.

i. Rozprawa doktorska mgr. Piotra Brud składa się z artykułów opublikowanych w recenzowanych czasopismach naukowych znajdujących się na liście MNiSW. We wprowadzeniu do rozprawy (s. 8), Doktorant wskazał, że jego celem była identyfikacja szerszego osobowościowego podłoża i kontekstu BPD i jego aspektów. Uważam, że publikacje są tematycznie powiązane i razem stanowią spójną całość. Artykuł 1 zawiera poszerzoną analizę teoretyczną zmiennej wynikowej uwzględnionej w projekcie, czyli BPD. Artykuł 2 prezentuje polską adaptację skali, pełniącej ważną rolę w projekcie, służącej do pomiaru cech BPD. W końcu, artykuły 3 i 4, które ukazują korelaty cech i objawów BPD z metacechami osobowości i cechami temperamentu, są próbą bezpośredniej realizacji celu projektu doktorskiego. Wydaje mi się, że zakładany cel udało się w znacznym stopniu zrealizować. Zawarte w cyklu różnorodne analizy, przeprowadzone na obydwu próbach lub jednej z nich, pozwoliły ukazać strukturę cech BPD i ich związki z nasileniem objawów BPD i patologicznej organizacji osobowości (borderline), a także z poziomami patologicznych cech osobowości wg ICD-11, metacech osobowości i cech temperamentu. Analizy teoretyczne zawarte w publikacjach są przekonującą podstawą do określenia cech osobowości i temperamentu powiązanych z miarami BPD jako „osobowościowy kontekst BPD”. Teoretyzować można, że korelacje te odzwierciedlają „osobowościowe podłoże BPD”, jednak biorąc pod uwagę zastosowaną metodologię (dwa poprzeczne badania korelacyjne), takie stwierdzenie formułować należy z ostrożnością, mając na uwadze jego spekulacyjny charakter.

ii. Według mojej oceny, przedłożona rozprawa doktorska potwierdza posiadanie przez mgr. Piotra Brud ogólnej wiedzy teoretycznej w dyscyplinie psychologia. Wiedza ta prezentowana jest głównie w sekcjach teoretycznych i omówieniu wyników ukazanych w artykułach tworzących cykl. Doktorant odnosi się w sposób uzasadniony do licznych, klasycznych i współczesnych cechowych teorii osobowości, a także do różnych konceptualizacji BPD. Rozprawa wydaje się bazować głównie na modelu metacech osobowości – teorii rozwijanej w ośrodku naukowym w którym mgr Piotr Brud prowadził swoje badania. Dostrzec można sprawne poruszanie się Doktoranta w terminologii specyficznej dla kołowego modelu osobowości. Ponadto, artykuł 1 ukazuje pogłębioną znajomość wiedzy teoretycznej na temat BPD. Dodam, że podążanie za wywodami teoretycznymi, niekiedy dość złożonymi, które są zawarte w artykułach tworzących cykl, przychodziło mi bez większych trudności, ponieważ język i styl stosowany w publikacjach są klarowne i przyjazne dla czytelnika.

iii. Rozprawa doktorska mgr. Piotra Brud świadczy o jego umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej. Po pierwsze, w ramach projektu doktorskiego przeprowadzono dwa badania – jedno badanie internetowe oraz jedno badanie na próbie hospitalizowanych pacjentów z diagnozą BPD. Zwłaszcza drugie badanie zasługuje na duże uznanie. Zrekrutowanie przez Doktoranta 113. pacjentów z określoną diagnozą świadczy o jego dużych umiejętnościach w zakresie organizacji i przeprowadzania badań psychologicznych nawet na specyficznych i dość trudno dostępnych próbach. Po drugie, artykuł 2 jest pod wieloma względami modelową publikacją zawierającą badania nad adaptacją polskiej wersji kwestionariusza psychologicznego, w których testowane są kluczowe właściwości psychometryczne narzędzia. Po trzecie, mgr Piotr Brud jest jedynym autorem artykułu 1 (praca teoretyczna) oraz wiodącym i korespondencyjnym współautorem artykułów 2-4 (prace empiryczne). W artykułach 3 i 4, deklaracje dotyczące wkładu świadczą o tym, że Doktorant samodzielnie wykonał w przypadku tych publikacji większość pracy naukowo-badawczej. Był on autorem koncepcji i metodologii badań, samodzielnie zrealizował lub koordynował badania z uczestnikami, sam przeprowadził analizy statystyczne oraz przygotował wstępny szkic artykułów.

iv. Cykl artykułów pt. *Osobowość borderline i jej aspekty w kontekście metacech osobowości, patologicznych cech osobowości i cech temperamentu* stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. W szczególności odnosi się to do artykułów 3 i 4, które wydają się nie tylko potwierdzać, ale także w pewnej mierze rozwijać wcześniejsze badania nad strukturą BPD i jej związkami z osobowością i temperamentem. Kilka wcześniejszych badań ukazywało czynniki internalizacyjny i eksternalizacyjny w ramach objawów BPD. Artykuł 3 wskazuje, że analogiczne dwa czynniki zidentyfikować można w ramach „cech BPD” (wyróżnionych w oparciu o model OCEAN), co poszerzać może wiedzę psychologiczną na temat tego zaburzenia. Bardzo doceniam kreatywne i elastyczne – a przy tym uzasadnione – podejście Doktoranta do skali FFBI-SF w artykułach 3 i 4, jako miary internalizacyjnych i eksternalizacyjnych cech BPD. W artykule 3 usytuowano cechy BPD w polu „rozhamowania” w kołowym modelu osobowości. Wynik ten w pełni wsparł wcześniejsze ustalenia prof. Bogdana Zawadzkiego [(2017). The location of personality disorders in the Circumplex of Personality Metatraits. *Roczniki Psychologiczne*, 20(2), 493-512]] dotyczące lokalizacji BPD w kontekście metacech osobowości. Dodatkowo, poszerzono wcześniejszą wiedzę, lokując internalizacyjne i eksternalizacyjne cechy BPD w relacji do metacech osobowości. W artykule

4 ukazano związki między metawymiarami temperamentu a nasileniem objawów BPD i cech BPD (w tym cech internalizacyjnych i eksternalizacyjnych) w próbie nieklinicznej i próbie pacjentów z BPD.

Chociaż przedłożona rozprawa doktorska posiada szereg cennych walorów naukowych, to jedna kwestia formalna i kilka kwestii merytorycznych budzi moje wątpliwości. Sprawa formalna dotyczy braku informacji na temat wkładu mgr. Piotra Brud we współautorski artykuł nr 2. Nadmienię, że pomimo braku tej informacji, wkład Doktoranta w pozostałe artykuły współautorskie został w nich szczegółowo opisany, świadcząc o jego umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Przechodząc do uwag merytorycznych, mam pewne zastrzeżenia do „analizy jednostek znaczeniowych” przeprowadzonej w artykule 1. Metodologia przeprowadzonej analizy została przedstawiona tylko w ogólnym zarysie. Ponadto, chciałbym zwrócić uwagę, że tym co było tam analizowane były same nazwy czynników, klas lub profili, a nie ich treść – objawy lub nasilenia objawów BPD, które kryły się pod nazwami zmiennych w określonych publikacjach. Dobieranie nazw zmiennym w analizach czynnikowych, klas i profili bazuje często na preferencjach teoretycznych autorów, pojęciach obecnych w literaturze na dany temat, bywa arbitralne i czynione jest przez autorów z mniejszym lub większym przekonaniem („sensowną” nazwę nadaje się czasami nawet zmiennym, których sens jest niejasny lub wątpliwy). W związku z tym, powstaje pytanie: na ile rezultaty dokonanej „analizy jednostek znaczeniowych” wnoszą wkład w wiedzę o dominującym wśród badaczy dyskursie na temat BPD, a na ile w wiedzę na temat heterogeniczności BPD?

Moja druga uwaga dotyczy struktury czynnikowej FFBI-SF. O ile dobrze rozumiem, w artykule 3 ukazano dwa czynniki (internalizacja i eksternalizacja), podczas gdy w artykule 2 potwierdzano inną strukturę czynnikową. Zestawiając te dwa wyniki odnoszę wrażenie pewnej niekonkluzywności wniosków na temat struktury cech BPD.

Po trzecie, w kontekście FFBI, zastanawiać może dlaczego właśnie ta skala została wykorzystana w badaniu jako główne narzędzie pomiaru BPD. Co model cech BPD (bazujący na modelu OCEAN) wnosi do rozumienia i pomiaru BPD? Czy model ten przewyższa standardowe ujęcie, zgodnie z którym BPD to zespół określonych objawów, których obecność i/lub nasilenie można mierzyć? Argumentacja na rzecz pomiaru „cech BPD”, która zawarta jest w artykule 2, wydaje się odwoływać do potrzeby zastosowania podejścia dymensjonalnego do BPD. Jednak pomiar w ujęciu dymensjonalnym (nasilenie objawów

MSM

zaburzenia), a nie tylko w ujęciu kategorialnym (obecność lub nieobecność zaburzenia) możliwy jest także w standardowym rozumieniu BPD jako zespołu objawów.

Moja czwarta uwaga dotyczy hipotezy zawartej w artykule 3, odnoszącej się do różnic między siłami związków pomiędzy zmiennymi w analizie regresji. Hipoteza zakładała, że negatywna afektywność będzie najsilniejszym predyktorem cech BPD. Jak weryfikowaną tę hipotezę? Aby stwierdzić, czy predyktory różnią się istotnie pod względem siły związku ze zmienną wynikową, należałoby taką różnicę współczynników przetestować. Ponieważ nie ukazano analiz testujących wspomnianą hipotezę, można było odnieść wrażenie, że różnice współczynników (to, czy jedne są silniejsze od drugich) szacowano abstrahując od istotności czy nieistotności tych różnic, czyli w sposób arbitralny.

Piąta uwaga dotyczy ważnego ograniczenia przeprowadzonych badań, o którym nie wspomniano w rozprawie, czyli poprzecznego charakteru obydwu badań. W artykułach 3 i 4 przeprowadzono analizy regresji i dyskutowane są tam „predyktory” cech BPD i nasilenia objawów BPD. W artykule 4 znaleźć można pojęcia „zmiennej niezależnej” i „zależnej”. Badania poprzeczne umożliwiają wnioskowanie o korelacjach czy różnicach między zmiennymi, lecz nie o ich powiązaniach przyczynowych. Jak więc rozumieć pewne wyrażenia zawarte w rozprawie, które sugerują związki przyczynowe między cechami osobowości czy temperamentu a miarami BPD?

Ostania uwaga wiąże się z odczuciem pewnego niedosytu, związanego z ujęciem w projekcie BPD, zarówno na poziomie teoretycznym jak i empirycznym, zasadniczo w oderwaniu od innych zaburzeń zdrowia psychicznego. Jak słusznie zauważa mgr Piotr Brud w rozprawie, specyfiką BPD jest bardzo częste współwystępowanie tego zaburzenia z innymi zaburzeniami psychicznymi, np. innymi specyficznymi zaburzeniami osobowości, zaburzeniami nastroju, itd. W tym kontekście bardzo doceniam, że w opisie grupy klinicznej z BPD uwzględniono współwystępowanie innych zaburzeń psychicznych, ukazując m.in., że 72,6% pacjentów z BPD miała diagnozę zaburzeń depresyjnych, a 60,2% – zaburzeń lękowych. Szkoda, że wyniki te nie zostały użyte w celach, które wykraczałyby poza charakterystykę próby. Myślę, że uwzględnienie pewnych współwystępujących stanów (np. zaburzeń depresyjnych czy lękowych) jako zmiennych kontrolnych w analizach regresji, mogłoby uczynić wyniki zawarte w artykułach 3 i 4 jeszcze bardziej przekonującymi. Spodziewam się ponadto, że współwystępowanie z BPD różnych specyficznych zaburzeń zdrowia psychicznego

może wnieść kluczowy wkład w różnicowanie „internalizacyjnych” i „eksternalizacyjnych” form BPD, które stało się lejtmotywem przedłożonej rozprawy doktorskiej.

Przechodząc do podsumowania, pomimo kilku uwag krytycznych, rozprawę doktorską mgr. Piotra Brud oceniam wysoko. Problematyka BPD, jego podtypów oraz korelatów w postaci cech osobowości i temperamentu jest ważna z punktu widzenia poznawczego i może wyznaczać kierunki przyszłych badań mających znaczenie dla praktyki psychologicznej. Wśród zagadnień podejmowanych w rozprawie są takie, których nie poruszano dotychczas w Polsce, a wybrane wyniki szczegółowe mogą stanowić wkład w literaturę międzynarodową. Przedstawiona do oceny rozprawa zawiera efekty dwóch badań, które zostały starannie przygotowane, konsekwentnie wykonane oraz przedstawione w sposób jasny i interesujący. Rozprawa doktorska prezentuje duży poziom ogólnej wiedzy teoretycznej mgr. Piotra Brud w dyscyplinie psychologia, świadczy o jego umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej, a przedmiotem cyklu artykułów jest oryginalne rozwiązanie problemu naukowego. Uważam, że biorąc pod uwagę wymogi i warunki poprawności, przedłożony do oceny cykl artykułów w pełni spełnia kryteria rozprawy doktorskiej, określone przepisami Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (z późniejszymi zmianami). W związku z tym, stawiam wniosek do Rady Dyscypliny Naukowej Psychologia Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego o dopuszczenie mgr. Piotra Brud do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Marcin Sękowski
dr hab. Marcin Sękowski, prof. ucz

